

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

2. ԱՐԱՄՅԱՆ

Վ. Ա. Ր. ՊԵՏԸ

(Ավետիք Խանակյանի ծննդյան 78-ամյակի առթիվ)

արավոր հարուստ մշակույթի տեր հայ ժողովուրդը մի առանձին իմաստ է դնում «վարպետ» բառի մեջ, իբրև ստեղծագործ, շինարար, հմուտ մարդու անուն, որի ձևերով ստեղծվել և ստեղծվում են մեր վեհանիստ, գեղատեսիլ շենքերը, տաճարները, պատմական հուշակապ կոթողները:

«Վարպետ» բառը, որ հասարակ անուն է ինչպես մեր, այնպես և աշխարհի բոլոր լեզուներում, այժմ մեզանում դարձել է հատուկ գոյական անուն այն մարդու, որն իր տաղանդի մեծ ուժով կերտել է հայ ժողովրդի անվերապարձ անցյալի «երգերն ու վերքերը», նրա իղձերն ու ցանկությունները, ինչպես և նոր Հայրենիքի վեհությունն ու երջանիկ առօրյան արտացոլող ստեղծագործությունները:

Առօրյա խոսակցությունների մեջ, Ավետիք Խանակյան անուն-ազգանվան հետ համահավասար, «Վարպետ» կոչումը գործ էածվում որպես այդ անուն-ազգանվան համանիշ:

«Վարպետի նոր բանաստեղծությունը կարգացի՞ր»:

«Վարպետը եկել էր համերգի»:

«Վարպետին տեսաք այսօր»:

Այսպես են ասում մարդիկ, և բոլորն այդ բառով հասկանում են՝ «Ավետիք Խանակյան»:

Մեր բանաստեղծների նահապետի վայելած անսահման ժողովրդականության ամենացայտուն արտահայտությունն է այս:

Վարպետի վայելած այս համատարած սիրտ և հարգանքի, մեր գրականության և ողջ մշակույթի պատմության մեջ ցարդ շտեմբղված այս ժողովրդականության առկայությունը մեր Հայրենիքում՝ ես տեսել, զգացել, համարյա շոշափել էի դեռ ավելի քան ութ տարի առաջ՝ 1945 թվականի ամառնամուտին, երբ ժամանակավորապես եկել էի Հայրենիք ազգային-եկեղեցական համագումարի կապակցությամբ: Եվ այդ՝ մեկն էր այն բազմաթիվ պայծառ երևույթներից, որ տեսնում էինք մեր նորաստեղծյալ հայրենի երկրում, մեկն այն երևույթներից, որ խինդով ու խանդավառությամբ էին լցնում իմ սիրտը:

Հունիսյան արևաշող մի առավոտ ավտոբուսով մեկնում էինք մեր մայրաքաղաքից էջմիածին: Սիրտս արտակարգ խոռվի և ցնծության մեջ էր — այդ օրն առաջին անգամ պիտի տեսնեի Վարպետին...

Երևան — էջմիածին մարդոջ ճանապարհին սրտիս հետ միտքս էլ զբաղված էր Վարպետով: Փորձում էի ինքս ինձ գտնել, վերլուծել նրա ժողովրդականության բոլոր պատճառները: Կողքիս նստել էր Աշուղ Զիվանու որդին՝ հայտնի գրականագետ-բանասեր Գարեգին Առնյանը, որի հետ նախորդ օրը ծանոթացել էինք հյուրանոցում:

— Ինչն է, Զեք կարծիքով, Վարպետի ժողովրդականության գաղտնիքը, — հարցրի պիտի գրականագետին:

— Վարպետի ժողովրդականության ակնադրյուրը՝ իր ժողովրդայնությունն է, — պատասխանեց Առնյանը լակոնաբար:

«Հավ է ասված, սեղմ և արտահայտիչ,— մտածեցի ես,— բայց լրիվ բացատրություն չէ, չի լիացնում միտքը, չի բավարարում»:

Հետո տարվեցի Արարատյան դաշտի շքեղանքով, տարվեցի կապույտ, վճիտ երկնքի մեջ իր ադամանդափայլ բաշը մխրճած Մա-

Արագածի զմրուխտ կանաչի ու ծաղիկների հետ... Կարծես բնությունն ինքն էլ է ոգել ալդ երգերը:

Վաղո՛ւց անցած-գնացած մանկության խորքերից, ինչպես անմոռաց հուշ, մտքիս մեջ վերհասնել էին Վարպետի գրչից տող-

Վ ա ր պ ե տ ր

սիսի մագնիսող տեսարանով ու մի պահ կարծես մոռացա ինձ հուզող հարցը, մոռացա Վարպետին...: Բայց մի ընդհանուր շրթունքներս մրմնջում էին Վարպետի սրբապարար երգերը: Ինչքա՛ն կապված ննդրանք Հայրենիքի, նրա դյուբիշ բնապատկերի, մարդկանց, վեհափառ Մասիսի, պերճ

ված ջերմ, սրտահույզ բառերը ու շարահարվում էին մտքիս մեջ, գալիս էին շուրթերիս՝ որպես մրմունջ:

Մտքումս դրոշմվել, սրտումս պահվել-պահպանվել էին Վարպետի բանաստեղծությունները, արձակ էջերը, մանկությանս և առաջին պատանությանս տարիներից: Երբ

ոչ շատ օրեր առաջ առաջին անգամ տեսել էի մեր Մայր Արաքսը, գնացքի լուսամուտի առաջ, սրտատրտի և ակնապիշ դիտելով գետը, շշնջացել էի, Վարպետի բառերով.

«Մեր սարերեն, մո՛ւթ ձորերեն
Ուր-մոլոր կերթաս, Արա՛ղ.
Ա՛յ սարեր, ջա՛ն սարեր,
Ալմաստի՛ սարեր...»:

Ավտորուսը ընթանում էր դանդաղ, որպեսզի արտասահմանյան «հյուրերը» կարողանային երկար վայելել հայրենի տեսարանները:

«Արտասահմանյան հյուրեր», այդ մե՛նք էինք... Հեռավոր դարերի «անխույզ խորություններից» եկող և տարիների ընթացքում Արտվյանի, Նալբանդյանի, Բաֆֆու, Հովհաննիսյանի, Թումանյանի, Իսահակյանի և շատ այլոց արվեստի շուրջը իմ արտում ստեղծված հմայքը, ներկա Հայաստանի շքեղափայլ ու ողևորիչ պատկերի առաջ բորբոքված իմ հայրենասիրությունը ընդլզում է այդ որակումի դեմ...: Ես՝ «արտասահմանյան հյուր» իմ սիրելի, իմ հարազատ Հայրենիքում: Որոշում էի Հայրենիքիս մշտական բնակիչ ու քաղաքացի դառնալ հենց որ հնարավոր լիներ:

Անհագ հայացքով դիտում էի դույզ Մասիսները, այնինչ շրթունքներս շարունակում էին մրմնջալ հնօրյա դասադրերից՝ մրտքումս և սրտումս մնացած ուրիշ տողեր՝ Վարպետի վսեմական քնարից.

«...Մութ անտառում լուռ ման կուգամ,
Ցողը կը շաղէ ծառերեն.
— Ա՛յ, խեղճ տղա, վերքըդ խորն է,
Վերադ կուգանք...» — ինձ կրսեն...»:

Ինչքա՛ն պարզ, ինչքա՛ն ջերմ ու անմիջական էին այս տողերը և ինչպե՛ս համապատասխանում էին ջարդի և աքսորի ճանապարհներից նոր վերադարձած պատանւակի իմ թախծալից տրամադրություններին:

«Վարպետի ժողովրդականության ակնադրյուրը չուրաքանչյուր հայի էություն մեջ է», — եզրակացրի ես՝ դեռ առանց հրաժարվելու լրիվ բացատրություն օրոնելու և գտնելու նպատակադրումից...:

Վեհարանի դահլիճում Գարեգին Լևոնյանը ծանոթացրեց ինձ Վարպետին:

— Մենք արդեն ծանոթներ ենք, — ասացի ես:

Վարպետը կիտեց թավ ու բարձրադիր հոնքերը, կկոցեց աչքերը և ուշադիր նայեց ինձ.

— Ե՛րբ ենք հանդիպել միմյանց, — հարցրեց Վարպետը իր հաճելի բարիտոնով, — ինձ հիշում...:

— Քսանհի՛նգ տարի առաջ, — պատասխանեցի լրջությամբ:

— Ա՛յն ժամանակ դուք երեխա պիտի լինեիր, ինձ կարող հիշել: Ո՛ր երկրում ենք հանդիպել...:

— Իմ դասագրքերում, — ասացի ես զգացված:

Վարպետը ժպտաց հայրաբար, անհուն քաղցրությամբ:

Ավետիք Իսահակյանի ստեղծագործությունը ճանաչող և խորապես սիրող մարդուն մտածել են տալիս այն խոսքերը, թե իր քնարը միալար է, ունի միայն մեկ հատիկ լար՝ սիրո լարը...:

«...Ես վեր ելա ողի առած՝

Չարկի սրտիս լարերին.

Սիրտս խնդաց, կուրծքս թնդաց —

Եվ լարերը խզվեցին...»

— Միայն սիրո լարը մնաց

Սրտիս անհուն խորքերում:

Ու վառ սիրո երգը շողաց

Կյանքիս ամեն ծալքերում...»:

Ծանոթանալով Վարպետի ամբողջ ստեղծագործությանը, նկատվում է, որ այդ սերն էլ հենց նրա «ամբողջ քնարն» է, որովհետև Վարպետի մոտ «սեր» ըմբռնումը համաձայնապարփակ է, սիրո զգացումը ընդգրկում է ամբողջ մարդկությունը՝ իր բոլոր հույզերով ու խոհերով, բովանդակ տիեզերքը իր բոլոր երևույթներով: Ոչ ոք այնքան ջերմ ու անմիջական տաղերով չի երգել մայրական սերը, սերը դեպի կին էակը, սերը դեպի ընկեր մարդը, սերը դեպի ծննդավայրը, դեպի Հայրենիքը, սերը դեպի բնությունը, սերը դեպի ամեն շնչող և անշունչ էակ և իր, որ կա աշխարհում՝ փոքրից մինչև մեծը: Վարպետի մոտ սերը հեռու է սահմանափակ լինելուց, տիեզերական ընդգրկում ունի: Այնքան սրտատու, մտերմիկ բառերով իր մոտ մոտ դարձրեց լացող, այնքան նեղ անձնական զգացմամբ իր «Շուշան»ին սիրո քաղցր խոսքի շշնջացող բանաստեղծը կարողանում է նաև, խորատակելով բոլոր սահմանները, թևածել տիեզերական անհունությունների մեջ:

Փոքրիկ տաղերով, փոքրիկ տաղերով սիրող, քնքուշ զգացումներով բարին, ազնիվն ու գեղեցիկը գուրդուրդ բանաստեղծը գիտե նաև ատելություն բուռն խոսքերով, բուրբան «սուրահներ»ով մտրակել մարդկությունը տառապեցնող բռնակալներին, ծառանալ կեղեքումներին, կեղծիքի և կապանքների դեմ-հանդիման, յայնաթափալ («Արու-

լալա-Մահարի»): Այդտեղ էլ ատելություն փոթորկալուն շառաշուտի միջից վերջին հաշվով սե՛րն է պոռթկում՝ անհուն տերը դեպի ազատությունը, սերը դեպի «արևը», որն այդ պոռթկում ունի առանձին, խորհրդավոր իմաստ՝ մարդարեալուն ընդհանուր զանապուհ-ծի պայծառատեսությունը ընկալված, ըմբռնված...:

Քնքուշ, մտերմաշունչ լիրիկը, որպիսին է Վարպետը, ուժ ունի դռնալու նաև հզոր դյուցազներգակ՝ ինչպես «Սասնա Մհեր» պոեմում: «Ռամկի», հասարակ աշխատավոր ժողովրդի հանդեպ իր անսահման սիրո ամենացայտուն արտահայտություններից մեկն է այս էպոպեան՝ նորից սեր, նորից «սիրո լալը», միշտ նա՛...:

Ինչ էլ ստեղծագործի Վարպետը (և ի՞նչ չի գրել նա՝ բանաստեղծություն, լեզունդ, առակ, հեքիաթ, պատմվածք, վիպ՝ չափածո թե՛ արձակ), միշտ և շարունակ ի մտի ունի ո՛չ թե ընթերցողների մի առանձին խավ, այլ նախ և առաջ՝ իր այնքան սիրած ժողովուրդը: Իր բանաստեղծությունների մի էական մասը գրել է նա այնպես, ինչպես հասարակ ժողովուրդն է բանահյուսում, ժողովրդական բառամթերքով, ասելաձևերով, պատկերներով, ժողովրդական համ ու հոտով: Ժողովրդական մոտիվներով գրված իր տաղերը, որոնցից շատերը երգի են վերածված և երգվում են ժողովրդի կողմից, հասկանալի են և սրտագրավ յուրաքանչյուր հայի համար: Ասես ժողովրդի ծոցից դուրս ելած մի գուսան է խոսում կամ երգում:

Վարպետի ստեղծագործություններն այնքան սրտաբուխ են, այնքան անմիջական, այնքան ջերմ ու վարակիչ, որ անգիր անելու հատուկ ճիգ գործադրես թե՛ ոչ, անպայման մնում են հիշողությանդ մեջ կա՛մ ամբողջապես, լրիվ, կա՛մ էլ՝ գեթ իրենց բնորոշ համ ու բույրով, իրենց ուրիշով: Նրա գործերից մի բան մնում է հիշողությանդ մեջ, ընդմիշտ կառչում նրան, կազմում քո խոր էություն մի մասը:

«Անտուն թռչնակս, իմ խեղճ, տխուր երգ,
Դու իզուր թռար իմ սիրող սրտես».

Գլուխ դնելու մեկ տեղ դու երբեք,

Գիտեմ, չես դռնի, ինչքան

Թափառես...»:

Այսպիսի տաղով գիմում է Վարպետն իր սեփական բանաստեղծություններին, 1902 թվականներին, երբ դեռևս չգիտեր, թե ի՞նչ ճակատագիր է վերապահված իր ստեղծագործություններին:

Այժմ, հիսուն տարի անց, ամեն մարդ գիտե, Վարպետն ինքն էլ գիտե, որ նրա բանաստեղծությունները, նրա ստեղծագոր-

ծություններն ընդհանրապես գտել են «գլուխ դնելու» ջերմ, հաստատուն տեղ՝ հայ ժողովրդի սիրտը:

Վարպետին սիրում են բոլորը՝ մտավորականությունն ու գյուղացին, բանվորն ու ծառայողը, տարեցներն ու երիտասարդները, պատանիներն ու մանուկները:

Առաջին հերթին հիշենք Վարպետի կրթությանը գրչեղբայրներին, որոնք անսահման սիր ունեն դեպի իրենց նահապետը, որ իրենց նախագահն է երկար տարիներից ի վեր: Սովետահայ բանաստեղծներից ամենակարկառուն ու հեղինակավորը՝ Նաիրի Զարյանը, Վարպետի ծննդյան յոթնասուներեքյակի կապակցությամբ շարադրված և Հայ ժողովրդի ամենասիրված բանաստեղծը, Հայրենիքի, ազատության և սիրո երգիչը՝ վերնագրված իր հոգվածում Վարպետի մասին ասում է, թե նա «հայ ժողովրդի ամենասիրված բանաստեղծն է», որ «Բուհականը մեծ բանաստեղծ է: Հայ գրականության լեռնաշխարհում նա մեկն է այն գաղաթներից, որոնք կնքված են հավերժական ձյունով: Նարեկացի, Քուչակ, Սյալթնովա, Արուսյան, Թումանյան — այս լեռնապարի հսկաներից է Ավետիք Իսահակյանը»: Վարպետին շատ են սիրում Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի իր պաշտոնակիցները՝ ակադեմիկոսներն ու պրոֆեսորները:

Վարպետին շատ են սիրել ու սիրում մեր հին ու նոր երաժիշտները, որոնք հիացել են նրա երաժշտական, պարզ ու սրտագրավ բանաստեղծություններով, որոնցից 80-ից ավելին վերածել են երգի: Վարպետի լիրիկական բանաստեղծությունների տեքստերի վրա եղանակներ հորինած մեր կոմպոզիտորներից հիշենք Գ. Արուստամյանին, Ա. Տիգրանյանին, Ս. Մելիքյանին, Գ. Սյունյուն, Հ. Ստեփանյանին, Ազատ Մանուկյանին, Մ. Միրզոյանին, Տ. Ավետիսյանին, Ալյալանին, Վ. Տալանին, Դ. Ղազարյանին և մի տասնյակ ուրիշների, որոնցից մի քանիսը՝ ինչպես Ալեմշահը, Օ. Պերպերյանը, Շ. Պերպերյանը՝ արտասահմանյան երաժիշտներ են: Ինչքան մեզ հայտնի է, որիշ ո՛չ մի հայ բանաստեղծի այդքան մեծ թվով բանաստեղծություններ երգ չեն դարձած:

Վարպետը սիրելի է նաև մեր կերպարվեստագետներին, որոնք գործվանքով վրձինել են նրա նկարը կամ քանդակել նրա անդրին: Հիշենք Մարտիրոս Սարյանին, որ Վարպետին նկարել է երեք անգամ, Փանոս Թերլեմեզյանին, Միշա Նալբանդյանին, Ախիկյանին, որոնք նույնպես հորինել են Վարպետի դիմանկարները: Քանդակագործ-

ներքից հիշենք Սուրեն Ստեփանյանին, Ուրարտունին, Քեփենյանին: Իհարկե, դեռ լրիվ չէ այս ցուցակը:

Մեր կերպարվեստագետները նկարում են ոչ միայն իրեն՝ Վարպետին, այլև հորինում են նրա ստեղծագործություններից ներշնչված գործեր, իլյուստրացիաներ: Վերջերս բացված գեղարվեստական ցուցահանդեսում մենք հանդիպեցինք երիտասարդ նկարիչ Սուրեն Մուրադյանի «Սաղիի վերջին դարունը» և «Դարիբալդիականը» անունով նկարները, որոնց համար նյութ են ծառայել Վարպետի նույն վերնազրկերով արձակ գործերը:

Հիանալի է, որ Վարպետն անշափ ժողովրդականություն է վայելում բոլոր բնագավառների մեր մտավորականների մոտ, րաջ ավելի հիանալին այն է, որ ժողովրդականությունը ընդգրկում է բուն իսկ ժողովրդին, շարքային աշխատավորին:

Մի կապակցությամբ, երբ ես խոսում էի Վարպետի հետ այն մասին, թե ինչքան լայն տարածում ունի նրա ստեղծագործությունը ժողովրդական լայն խավերի շրջանում, նա նկատեց.

— Այդ բոլորը գալիս է մեր դպրոցներից. մեր ամենահամեստ աշխատավորներն իսկ ձրի, պարտադիր և ընդհանուր կրթության սկզբունքի կիրառումով, գրող-կարգացող են, անվաղն տարրական դպրոց տեսած. շատերը յոթնամյա դպրոց են ավարտել. կան նրանց մեջ մինչև իսկ այնպիսիները, որոնք լրիվ միջնակարգ դպրոցի շրջանավարտ են. իզուր չէ, որ պետական ժողովուրդ ենք, իզուր չէ, որ մեր երկիրը պատած է հարյուրավոր յոթնամյա և միջնակարգ դպրոցների ցանցով: Դպրոցներում, ապագա ինտելիգենտների շարքում, ապագա բանվորներն ու արհեստավորները նույնպես սովորում են հայ գրողների մասին, ի միջի այլոց և՛ իմ մասին: Սովորում են կարդալ, հասկանալ և սիրել հայ գրողներին:

Հայ դպրոցի հիշատակումը Վարպետի կողմից՝ որպես ազգակ հայ գրողների ստեղծագործության ճանաչողության, որպես նրանց գործերի և անձերի ժողովրդականացման օջախ՝ վերաբաժնեց իմ մեջ վաղուցվա մի ցանկություն՝ լինել Վարպետի անունը կրող լրիվ միջնակարգ դպրոցում, տեսնել, թե ինչպես է սովորում մեր մատուց սերունդը, ինչպես է կապված Վարպետի և նրա ստեղծագործությունների հետ: Ցանկությունս հայտնեցի մեր սիրելի բանաստեղծին, որ ասաց.

— Մի օր կգնանք միասին. ես մեկ-մեկ այցելում եմ, բայց այս վերջին ամիսներին

չեմ գնացել: Այս օրերս հանդիպիր, կամ զանգ տուր, պայմանավորվենք, գնա՛նք:

— Վարպետ ջան, գնա՛նք հենց հիմա:

— Մի բան կա—Ձեզ, հավանաբար, հետաքրքրում է հայոց գրականության դասը, այնպես չէ՞: Ձանգ տանք, տեսնենք, թե այսօր հայոց գրականության դաս կա՞ և որ ժամին:

— Ավելի լավ է, որ գնանք առանց նախապես ազդարարելու, անակնկալ:

Վարպետը համաձայնվեց:

Քառորդ ժամ հետո, Վարպետի ավտոմեքենան կանգնեց Երևանի կայարանի հրապարակում, որի վրա է Ավետիք Իսահակյանի անվան իգական միջնակարգ դպրոցի գեղակառույց, ընդարձակ շենքը:

Դալարիքի և ծաղկանոցների միջև առաջանում էինք դեպի դպրոցը: Դասամիջոց էր (Սփյուռքի ընթերցողներին ավելի հասկանալի բառով՝ զրոսանք): Հեռվից մեզ հասնում էր մանկահասակ դպրոցական աղջիկների թռչնային ճովողությունը, որոնք վաղվելում էին կամ խումբ-խումբ հանդարտ զրոսնում ընդարձակ բակում: Մտանք գլխավոր դարբասից ներս: Երբ աշակերտուհիները նկատեցին Վարպետին, բուպեաբար թողնելով իրենց խաղերն ու զրոսանքը, ցնծազին ձիւղերով ձայն տվեցին միմյանց.

— Վարպետն է... Վարպետն եկավ... Վարպետը...:

Իրենց՝ դպրոցականի մուգ-սրճագույն գեղեցիկ համազգեստների մեջ, որոնց վրա զվարթության շեշտ էին դնում պիտեհրական կարմիր վզկապները, մատաղերամ բազմությունը խոնվեց Վարպետի շուրջը. երանելի ժպիտներով բարևում էին, ցնծում, թուրում...:

Բայց հանկարծ մեկ ակնթարթում մեր շրջապատն ամայացավ. բոլորը վազում էին շենքից ներս՝ թեև զանգը չէր տված... Երբ մենք էլ երեխաների ետևից մուտք գործեցինք շենքը, պարզվեց այդ շտապ անհետացման պատճառը: Կարմիր վզկապավոր շարաճճիները երկու շարքով շարվել էին մուտքի մոտ և երկրորդ հարկ տանող մոնումենտալ սանդուղքների վրա: Երբ Վարպետն անցնում էր նրանց միջով, երկրորդ հարկ բարձրանալու համար՝

— Երկա՛ր ապրի մեր սիրելի Վարպետը, ուռա՛,— գոչեց տասնչորս տարեկան մի պիտեհրուհի:

— Ուռա՛,— ձայնակցեցին բոլորը միահամուռ: Եվ թնդացին ծափեր:

Մանկահասակ աշակերտուհիների սիրտ և հարգանքի յուրահատուկ ցույց էր՝ անմիջական և շերմ:

Խոր մտորումների մեջ եմ ընկղմվում ես՝ մինչև ավտոն մեզ Միկոյան և ապա Ստալինյան պողոտաներով վերադարձնում է Բաղրամյան պողոտան, որի մոտ է պետության կողմից Վարպետին նվիրված շքեղ վիլան...: Մտորումներից մերթ ընդ մերթ սթափեցնում է ինձ Վարպետը՝ մատնանիշ անելով մի հոյակապ նորակառույց այդ պողոտաներից մեկն ու մեկում, մատնանիշ է անում հպարտությամբ, հրճվալից: Երբեք այս պանծալի որդին, Անի քաղաքի այս վաղնիսի և մոլեռանդ հիացողը, հայ ճարտարապետության և հայ ճարտարապետների այս հիասքանչ երգիչը անզուսպ հրճվանքով է լցվում, երբ տեսնում է հայ ազգային ճարտարապետության ռոճով և նորազույն տեխնիկայով ամեն օր շքեղ ու պերճափայլ դարձող մեր մայրաքաղաքի նորանոր նվաճումները:

— Ահա, թե ի՞նչ է նշանակում սեփական պետություն ունենալ, — ասում է Վարպետը:

Մտնում ենք Վարպետի գրադարանը, որը միաժամանակ իր աշխատասենյակն է, ընդարձակ, ճոխ, մեծ բանաստեղծին և բազմահմուտ ակադեմիկոսին վայել: Միասին նայում ենք սովետական շրջանում նրա հրատարակած գործերը: 1930 թվականին լույս է տեսել, Երևանում, Վարպետի «Բանաստեղծություններ» վերնագրված ժողովածուն, 5.000 տպաքանակով (տիրաժողով), 2 հատոր: 1950—1951 թվականներին Երևանում լույս ընծայվեց «Երկերի ժողովածուն», 5.000 տպաքանակով, 4 հատոր: Հիշենք և Մոսկվայում հրատարակված «Հնարներ երկերը», 1 հատոր, 6.000 տպաքանակով, Ն. Զարյանի առաջաքանով:

Այս գործերը ո՛չ միայն զարգարում են հազարավոր անհատական գրադարաններ, այլև գտնվում են հանրային գրադարաններում, որոնց ցանցով նույնպես ծածկվել է մեր երկիրը՝ շնորհիվ մեր պետության: Այդ գրադարանները Վարպետի ժողովածուները մատչելի են դարձնում տասնյակ հազարավոր ընթերցողների և՛ քաղաքներում և՛ գյուղերում:

— Նախասովետական շրջանում, և այժմ էլ Սփյուռքում 5.000 կամ 6.000 տպաքանակը հայ գրողի համար երա՛զ էր և է, — նկատում եմ ես:

— Եիշտ է: Իմ ժողովածուները փոքր հատորներով, լույս էին տեսնում 1.000 կամ առ առավել 2.000 օրինակով: Մեր սքանչելի Սայաթ-Նովայի բանաստեղծությունների ժողովածուն առաջին անգամ լույս է ընծայվել Գեորգ Հախվերդյանի նախաձեռնու-

թյամբ, 1852 թվականին, միայն 500 օրինակով: Մինչև ինստանական թվականների սկիզբը դեռ կարելի էր այդ գրքուկից ճարել Կովկասի հայ գրավաճառների մոտ: ամբողջ 50 տարի 500 օրինակը դեռ չէր սպառվել...: Քիչ էր հայ դպրոցների թիվը: Հայ գրողը դժբախտ էր ամեն տեսակետով: Չունենիք պետություն, չունենիք հոգաբող:

Պետության հոգատարությամբ 1940 թվականին նշվեց Վարպետի ծննդյան 65-ամյա հոբելյանը, 1945 թվականին՝ 70-ամյակը, 1950 թվականին՝ 75-ամյակը, որոնց արձագանքեցին նաև Մոսկվան և մյուս եղբայրական ռեսպուբլիկաները: Վարպետն արժանացավ Լենինի շքանշանին, որ Սովետական Միության բարձրագույն շքանշանն է, արժանացավ Ստալինյան մրցանակի լատերատի կոչման (առաջին աստիճանի, 100.000 ռուբլու պարգևով):

Հայ ժողովրդի սիրելի բանաստեղծը սիրելի է նույնպես Սովետական Ռուսաստանում, Ուկրաինայում, Բելոռուսիայում, Վրաստանում, Ադրբեյջանում, որոնց ժողովուրդների, ինչպես նաև սովետական մի շարք ուրիշ ժողովուրդների լեզուներով թարգմանված և ժողովրդականացված են իր ստեղծագործությունները:

Ռուսները միշտ սիրել են Վարպետի ստեղծագործությունները, բարձր գնահատել այս մեծաքանքար բանաստեղծին: Դեռ 1916 թվականին ռուս հայտնի բանաստեղծ Ալեքսանդր Բլոկը Ավետիք Իսահակյանի մասին գրել է. «Դուցես այդպիսի պայծառ ու անմիջական բանաստեղծ հիմա ամբողջ Եվրոպայում չկա»: Նույն թվականին, աշխարհահռչակ ռուս կոմպոզիտոր Ռախմանինովը եղանակ է հորինել Վարպետի ռուսերենի թարգմանված «Ամեն գիշեր իմ պարտիզոն» նրդի համար: Ռուս կոմպոզիտորներ Իվանովն ու Յեզար Գիլը նույնպես երգի են վերածել Վարպետի ստեղծագործություններից մի քանիսը:

Այն գրողը, այն արվեստագետը, որը հարգատ է իր ժողովրդին, որ իսկական թարգմանն է իր ժողովրդի հոգուն, — և այդպիսին է մեր Վարպետը, — հեղինակություն է նաև ուրիշ ժողովուրդների մոտ: Նրա բանաստեղծությունները, բացի ռուսերենից և վերը հիշված լեզուներից, թարգմանված են նաև անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն, իտալերեն լեզուներով: Մեծ բանաստեղծի «Աբու-Լալա Մահարի» համաշխարհային արձագանք է ստացել՝ թարգմանված լինելով ռուսերեն, անգլերեն, գերմաներեն, ֆրանսերեն, իսպաներեն, իտալերեն, չեխերեն, հունարեն, վրացերեն, ադրբեյջաներեն, պարսկերեն, արաբերեն, եբրայերեն, յապոներեն լեզուներով:

Մերությունն ընդհանրապես բաղդատվում է ձմռան հետ, ներկայացվում է ձմռան պատկերով: Մեր ծերունագարդ բանաստեղծը ավելի նման է աշնան, Արարատյան դաշտի պայծառ, դալար, պտղառատ և երկարատև աշնան:

Նա լրացրեց իր յոթանասունութերորդ տարին, բայց երիտասարդական հոանդով մասնակցում է մեր գրական-հասարակական կյանքին:

Նա մեր Գերագույն Սովետի գեպուտատ է, մեր Գիտությունների ակադեմիայի իսկական անդամ, Հայաստանի սովետական գրողնե-

րի միության նախագահ, և գործուն մասնակցություն ունի այդ օրգանների հաստատական, գիտական և գրական աշխատանքներին: Նախագահում է հանդեսների, կուլյթների է ունենում, ղեկուցումներ կարդում, առաջարկներ գրում կլասիկ թարգմանությունների համար, խմբագրում հայ կլասիկների գործեր և շարունակում է ստեղծագործել: 75 տարեկան էր արդեն, երբ գրեց իր ամենաերևելի գործերից մեկը՝ «Հայ ժողովրդի նամակը»:

Հայ պետության հոգատարությունը, հայ ժողովրդի սերն ու գուրգուրանքը երիտասարդ ու կենսառոգջ են պահում մեր սիրելի վարպետին:

